

Т.В. Чернишенко,
студентка
(Академія адвокатури України)
(Науковий керівник доцент М.П. Дружков)

Правові наслідки неавтентичності офіційного перекладу міжнародних договорів

*Визначте значення слів. Цим ви позбавите людство
від половини його помилок та непорозумінь.*

Рене Декарт

Ключові слова: автентичність, міжнародний договір, офіційний переклад, порушення міжнародно-правових зобов'язань.

Право залежить від мови. Цю тезу важко спростувати, адже засобом фіксації права є мова*. Звідси неабияка увага має приділятися застосуванню юридичної термінології в будь-якій сфері. Якщо ж ця сфера пов'язана з міжнародним правом, її мовне оформлення набирає ще більшої ваги.

Міжнародний нормотворчий процес, а також належне виконання державами своїх міжнародно-правових зобов'язань (зокрема, шляхом подальшого розвитку національного законодавства) потребують якомога чіткого, об'єктивного і рівнозначного розуміння юридичної суті міжнародних договорів, учасниками яких є держави. В основі досягнення саме такого розуміння в багатомовних договорах безперечно лежить автентифікація їхніх текстів, якій надано серйозної уваги в міжнародно-правовій літературі, зокрема в працях А.М. Талалаєва, І.І. Лукашука, О.О. Мережка, М.А. Баймуратова та інших учених.

Отже, за багатьох причин у цьому складному процесі нормотворення і нормореалізації (імплементції) виникає необхідність

здійснення офіційного перекладу міжнародних договорів на державну мову держав учасниць. В Україні цього потребує, зокрема, належне проведення процедури ратифікації в органі законодавчої влади (обговорення тексту договору, голосування за Закон України "Про ратифікацію ..."); офіційний переклад необхідний в разі прийняття внутрішньодержавних правових актів задля ефективного процесу імплементції міжнародних договорів, їх правильного тлумачення на всіх рівнях і, зрештою, для додержання принципу публічності міжнародно-правових норм.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 17 березня 2006 р. № 353 "Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову" (далі — Порядок), поняття "офіційний переклад" означає **автентичний** виклад українською мовою тексту багатостороннього міжнародного договору України, складеного мовою, іншою, ніж українська [11].

Офіційний переклад багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову здійснює Міністерство закордонних справ України. При цьому міністерство або інший центральний орган виконавчої влади, відповідальний за

* Звичайно, ітиметься про писані норми міжнародного права — міжнародні договори. Міжнародні звичаї належать до "мовчазних" норм і не мають ніякого тексту взагалі.

укладення договору, здійснює попередній переклад тексту договору, що надійшов із МЗС (частина 2 пункту 3 Порядку). Таким чином, МЗС виконує функцію загального керівництва у здійсненні офіційного перекладу договорів, відповідальними за укладення яких є інші міністерства чи центральні органи виконавчої влади. Дана позиція видається слушною, однак такий порядок не забезпечує однотипності вживання термінів, оскільки переклад здійснюється працівниками різних органів, які не пов'язані між собою єдиними правилами перекладу термінів. Необхідно зазначити, що МЗС має право в разі виявлення значної кількості помилок, що унеможлиблює забезпечення автентичності перекладу, повернути його на доопрацювання з відповідними рекомендаціями (редагуванням) (пункт 5 Порядку). Загалом наявність навіть однієї помилки порушує автентичність викладу тексту договору, а отже, такий текст не може стати офіційним перекладом. Тому дивним видається положення про те, що МЗС має право, а не обов'язок повернути переклад органу, який його здійснював, і лише за наявності значної кількості помилок.

Згідно із зазначеним вище Порядком, перекладу підлягає **консолідована** версія тексту договору з урахуванням усіх змін, що набрали чинності, а також тексти договорів про внесення змін до нього (частина 1 пункту 3 Порядку). Дійсно, на практиці досить незручно використовувати договір, враховуючи цілу низку інших документів, що вносять до нього зміни й доповнення. Проте консолідований текст договору не має такої ж юридичної сили, як основний договір та договори про внесення змін до нього, тобто консолідований текст не має статусу офіційного документа. І цьому є логічне пояснення, адже в процесі зведення документів, які вносять зміни до єдиної консолідованої версії, можуть траплятися технічні помилки. Окрім того, деякі зміни вносяться лише на певний період або, навпаки, застосовуються з відкладальною умовою. До того ж, консолідований текст не підписується сторонами договору, що виключає його офіційний статус. Відтак постає кілька питань: 1) чи правильно перекладати консолідовану версію договору, якщо вона **не**

має офіційного статусу; 2) чи може **неофіційний** консолідований текст договору після перекладу його на українську мову набувати статусу **офіційного**?

Як було зазначено раніше, окрім консолідованої версії тексту договору, перекладу також підлягають і тексти договорів про внесення змін до нього. Зважаючи на це, можливо, доцільніше в таких випадках перекладати текст самого договору та тексти договорів про внесення змін до нього, а вже потім на основі українських текстів робити консолідовану версію договору. Це, по-перше, зніме наведені питання щодо статусу документа та буде правильніше з юридичної точки зору, по-друге, не призведе до незручностей при використанні тексту договору, позаяк консолідована версія все одно буде створюватися. І, окрім того, це не буде позбавляти осіб, які не володіють мовою, якою укладено договір, ознайомитися з його основним текстом.

Із наведеного можна зробити висновок, що існуючий "Порядок здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову" містить у собі серйозні ризики отримання в кінцевому результаті тексту, який не буде автентичним викладом українською мовою тексту міжнародного договору, проте все ж матиме статус офіційного перекладу.

Може, це й не спричинятиме негативних наслідків, допоки договір не почне виконуватися. Але ж при виконанні міжнародних договорів України органи державної влади, як правило, керуються **не автентичним** текстом міжнародного договору, а саме його **офіційним перекладом**. І якщо такий переклад є неякісним, він може призвести до невиконання зобов'язань України за міжнародним договором. Із цим якраз і пов'язана основна загроза використання неавтентичного офіційного перекладу.

Ситуацію з використанням неякісного перекладу міжнародного договору України можна розкрити на прикладі Європейської хартії регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 р. Хартію було укладено англійською і французькою мовами, причому в самому договорі зазначено, що обидва тексти є однаково автентичними.

Англійський варіант назви Хартії такий: “European Charter for Regional or Minority Languages” [9; 13]. Словосполучення “regional or minority languages” у тексті офіційного перекладу Хартії на українську мову, як і в назві самої Хартії, подається як “регіональні мови або мови національних меншин”. Таким чином, слово “minority” в українському тексті виступає іменником, у той час як в англійському воно є прикметником. Аналогічна ситуація прослідковується й французькою мовою: “Charte européenne des langues régionales ou minoritaires” [10]. Обидва слова “régionale” і “minoritaire” є прикметниками, тимчасом як в українському перекладі слову “régionale” залишили його “автентичну” функцію, а слову “minoritaire” надали нової. Такий висновок можна зробити не лише на основі лінгвістичного тлумачення, а й спираючись на пункт 18 Пояснювальної записки до Хартії [14; 15], де прямо зазначено, що обидва ці терміни є прикметниками.

Така прискіплива увага, здавалося б, до незначної відмінності в перекладі пояснюється тим, що ця відмінність призвела до підміни основного об’єкта регулювання Хартії: “регіональні або міноритарні мови” в автентичному тексті були замінені на “регіональні мови або мови національних меншин” [3]. Проте в пункті 11 Пояснювальної записки чітко зазначено, що Хартія “спрямована на захист і підтримку регіональних або міноритарних мов, а не мовних меншин”, а пункт 17 деталізує: “Метою Хартії є не закріплення прав національних чи культурних меншин, а захист і підтримка регіональних і міноритарних мов як таких”.

Виключення із об’єкта регулювання Хартії мовних меншин та гарантування їхніх прав пояснюється тим, що це питання окремо врегульоване Конвенцією про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р.

До того ж, у ст. 3 Хартії зазначено, що “кожна Договірна Держава визначає у своїй ратифікаційній грамоті або документі про прийняття чи затвердження кожен регіональну або міноритарну мову чи державну мову, яка менш широко використовується на всій або частині її території, до якої застосовуються пункти, вибрані згідно з п. 2

ст. 2”. Із зазначеного випливає, що Хартія застосовується також і до державної мови Договірної Держави, якщо така мова менш широко використовується на всій або частині її території, тобто є міноритарною на цій території. Тут принагідно було б зауважити, що державна мова не може водночас бути й мовою національної меншини в одній і тій же державі, а міноритарною — може. Це вкотре свідчить про помилковість офіційного перекладу Хартії на українську мову.

Можливо, якби в Україні була інша ситуація з використанням мов, описана помилка в перекладі не спричинила би такої разючої відмінності у виконанні Україною своїх договірних зобов’язань. Однак фактичний стан справ свідчить про те, що зобов’язання України за Хартією (автентичний текст) і за офіційним перекладом часом є діаметрально протилежними.

У цьому можна пересвідчитися на простому прикладі. Російська мова є мовою національної меншини, що проживає, наприклад, в АРК Крим. Отже, відповідно до офіційного перекладу договору, вона підпадає під об’єкт регулювання Хартії. У той же час російська мова є мовою, якою спілкується більшість населення на цій території, а міноритарною мовою в Криму є державна мова, тобто українська. Остання, згідно з автентичним текстом Хартії, підлягає захисту й підтримці на цій території, оскільки там вона є менш поширеною. Подібна ситуація прослідковується не лише в цьому регіоні України.

Таким чином, виконання зобов’язань на основі офіційного перекладу Хартії є прямим і далеко не одиничним порушенням “справжніх” зобов’язань за цим міжнародним договором.

Наведений приклад є ілюстрацією необхідності чіткої регламентації процесу перекладу, створення системи методологічного забезпечення перекладачів та проведення термінологічних експертиз перекладених текстів. І хоча нині встановлений певний алгоритм здійснення перекладу, він передбачає обов’язок різних органів здійснювати переклади міжнародних договорів України, а отже, збільшує вірогідність застосування одних і тих же термінів у різних значеннях.

Якщо в повсякденному мовленні наявність багатозначних, описових формулювань і переносних значень слів є цілком припустимою, а подекуди навіть бажаною, то невизначеність правової термінології при здійсненні перекладу тексту міжнародного договору може призвести не тільки до таких негативних наслідків, як хибне розуміння чи помилкове тлумачення тексту договору (з низкою політичних загострень), а й, як ми вже пересвідчилися на прикладі з Хартією, до порушення міжнародно-правових зобов'язань України.

Кожна з мов має свою семантику, свою етимологію слів. Однак, що є ще більш важливо з юридичної точки зору, різні мови можуть відображати термінологічну й понятійну специфіку різних правових систем. З огляду на це, узгодження співвідношення термінів різних мов є складним завданням, яке, окрім цього, має важливе практичне значення. І якщо процедура перекладу чітко не регламентована, не встановлено відповідальності за здійснення неякісного перекладу та не прописаний порядок виправлення помилок, то проблеми, пов'язані з перекладом юридичних термінів з однієї мови на іншу, можуть набувати не тільки юридичного, а ще й негативного політичного забарвлення.

Так, місцеві ради кількох областей України приймали рішення про надання російській мові статусу регіональної, посилаючись на коментовану раніше Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, не зважаючи на те, що автентичний текст Хартії не передбачає ані надання певного статусу конкретній мові, ані захисту прав громадян, які цією мовою спілкуються [3].

Окрім цього, у Верховній Раді України був зареєстрований проект Закону України № 2344 від 17 жовтень 2006 р. "Про внесення змін до Закону України про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов та мов меншин" [16], яким передбачається встановлення двох режимів дії Хартії: загального та розширеного. Проте сама Хартія встановлення таких режимів не передбачає. Тому прийняття зазначеного проекту загрожувало не виправданому встановленню преференційного режиму стосовно одних

мов і одностороннього звуження зобов'язань за Хартією стосовно інших. Інакше кажучи, це призведе до односторонньої відмови від зобов'язань і ревізії міжнародного договору, що в міжнародному праві не допускається, оскільки суперечить загальноновизнаним принципам міжнародного права, зокрема принципу *pacta sunt servanda*.

Такі й подібні політичні рішення внутрішньодержавного значення загрожують негативними міжнародно-правовими наслідками, оскільки є порушенням узятих Україною договірних зобов'язань. Прикметно, що на рівні національного законодавства ці порушення начебто не помітні, адже на практиці застосовується текст офіційного перекладу договору, який є частиною закону про ратифікацію. Але на міжнародному рівні учасник не може посилатися на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору [1, ст. 27].

Таким чином, проблема здійснення офіційного перекладу стоїть досить гостро, проте незрозуміло залишається відсутність належної уваги до неї. Для порівняння, з метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу спеціально створений Центр європейського та порівняльного права [7], затверджено не лише Порядок перекладу актів європейського права [6], а й Єдиний підхід до формування щорічних орієнтовних планів перекладів актів європейського права на українську мову [2] та Положення про Термінологічну комісію Центру [8]. Комісія складається з професійних перекладачів, правників, фахівців у сфері української правничої термінології та членів *ad hoc*, якими є спеціалісти в конкретній галузі. Термінологічна експертиза перекладу конкретного акта здійснюється спеціально створеною для цього робочою групою, яка формується з членів комісії. Робоча група готує свої пропозиції щодо остаточної редакції перекладу, а також доповідь з викладенням дискусійних моментів та різночитань між текстами актів різними офіційними мовами ЄС. Вивчивши зауваження та пропозиції, робоча група готує остаточну редакцію перекладу, після чого рекомендує директорів Центру надати перекладу статус офіційного.

Максимальна регламентація процесу перекладу актів ЄС, наявність єдиного спеціально створеного органу, відповідального за здійснення перекладу та проведення термінологічної експертизи забезпечують досягнення об'єктивності та якості перекладу. При цьому доцільно зауважити, що Україна не брала на себе обов'язки щодо виконання актів ЄС, оскільки вони не є чинними на її території. Отже, порушення зобов'язань унаслідок неточного перекладу не існуватиме. Водночас існує обов'язок сумлінного дотримання міжнародних договорів, однак увага до офіційного перекладу цих договорів, його змістової та правової адекватності дуже мала.

Зрозуміло, що не можна перебільшувати значення офіційного перекладу, адже виконанню підлягає не переклад, а сам договір. До того ж, згідно із ч. 1 ст. 9 Закону України "Про міжнародні договори України" від 29 червня 2004 р., невід'ємною частиною закону про ратифікацію міжнародного договору є текст міжнародного договору [5]. Але, на жаль, практика, що існує, іде врозріз із зазначеною нормою і як частина закону про ратифікацію приймається текст офіційного перекладу, а не автентичний текст договору.

Відповідно до зазначеного Закону, чинні міжнародні договори України публікуються українською мовою в "Зібранні діючих міжнародних договорів України" (ч. 1 ст. 21). Більш прогресивною в цьому контексті була норма попереднього Закону України "Про міжнародні договори України" від 22 грудня 1993 р., який втратив чинність. Зокрема, ч. 5 ст. 20 передбачала, що в разі, коли міжнародний договір України не має автентичного тексту державною мовою України, публікується один з автентичних текстів іноземною мовою, а також офіційний переклад державною мовою України, здійснений Міністерством закордонних справ України. У такому разі проблема помилкового перекладу швидко

могла б бути розв'язаною, адже завжди можна було б порівняти автентичний текст і його переклад [4].

Водночас вирішувалася б й інша важлива проблема. Оскільки не всі громадяни, у тому числі відповідні посадові особи, володіють мовою, на якій укладено договір, здійснюється його офіційний переклад державною мовою. Проте офіційний переклад не повинен зумовлювати ігнорування автентичного тексту договору. Якщо виявляються розходження між автентичним текстом і його перекладом, виконанню підлягає перший. Але в ситуації, коли практика складається всупереч існуючим нормам і як частина закону про ратифікацію замість тексту договору приймається його переклад, хай і офіційний, а також за відсутності будь-якого офіційного опублікування автентичного тексту договору, залишається незрозумілим, яким же чином органи влади повинні знаходити текст міжнародного договору, аби керуватися ним.

Підсумовуючи, хотілося б зауважити, що питання офіційного перекладу в даній статті розглядалося лише стосовно багатосторонніх договорів України, оскільки воно знайшло своє відображення в законодавстві. Двосторонні ж договори, як правило, укладаються мовами сторін, і питань із перекладом не виникає. Однак поширені й випадки, коли двосторонні договори укладають на мові, яка не є державною мовою жодної з держав-сторін договору. У цій ситуації проблема перекладу стає гострішою, адже переклад тексту двостороннього договору не знайшов і мінімальної регламентації в законодавстві.

Проблема офіційного перекладу міжнародних договорів є дійсно важливою, адже може зумовити не тільки невиконання зобов'язань за договором перед сторонами договору, а й порушення одного із основних принципів міжнародного права — добросовісного виконання зобов'язань.

Список літератури:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1986. — № 17. — Ст. 343.
2. Єдиний підхід до формування щорічних орієнтовних планів перекладів актів європейського права на українську мову, ухвалений на 12-му засіданні Міжвідомчої координаційної

ради з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу 17 листопада 2003 р. — <http://www.minjust.gov.ua/0/2405>

3. Закон України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” від 15 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. — 2003. — № 30. — Ст. 259.

4. Закон України “Про міжнародні договори України” від 22 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради. — 1994. — № 10. — Ст. 45.

5. Закон України “Про міжнародні договори України” від 29 червня 2004 р. // Відомості Верховної Ради. — 2004. — № 50. — Ст. 540.

6. Наказ Міністерства юстиції України від 26 листопада 2003 р. № 144/5 “Про затвердження Порядку перекладу актів європейського права” — <http://www.gdo.kiev.ua/files/db.php?god=2003&st=2540>

7. Наказ Міністерства юстиції України від 28 жовтня 2004 р. № 126/5 “Про затвердження Положення про Центр європейського та порівняльного права” — <http://www.minjust.gov.ua/0/4330>

8. Наказ Центру європейського та порівняльного права від 24 грудня 2003 р. № 76/1 “Про затвердження Положення про Термінологічну комісію Центру європейського та порівняльного права” — <http://www.minjust.gov.ua/0/4330>

9. Офіційний сайт Ради Європи — <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/148.htm>

10. Офіційний сайт Ради Європи — <http://conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/148.htm>

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2006 р. № 353 “Про затвердження Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову” — <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/13843.htm>

12. “Charte européenne des langues régionales ou minoritaires” — <http://conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/148.htm>

13. “European Charter for Regional or Minority Languages” — <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/148.htm>

14. Explanatory Report — <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/148.htm>

15. Rapport explicatif — <http://conventions.coe.int/Treaty/FR/Reports/Html/148.htm>

16. <http://portal.rada.gov.ua>

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена роли официального перевода международных договоров и процессу его осуществления на государственный язык государств-участников. На примере Европейской хартии региональных языков и языков меньшинств показано, какие правовые последствия может повлечь использование неаутентичного официального перевода текста международного договора как на национальном, так и на международном уровне.

SUMMARY

This article is dedicated to the role of official translation of the international treaties and process of its realization on the official language of the member states. The example of the European Charter for Regional or Minority Languages shows the illegal consequences that may be caused by unauthentic official translation of the international treaty both on national and international level.

Рекомендовано кафедрою прав людини, європейського та міжнародного права

Подано 20.11.07